

**HAQORAT BILAN BOG'LIQ JINOYATLARNI O'Z VAQTIDA ANIQLASH VA
OLDINI OLISHDA MEDIA MAKONNI MONITORING QILISHNING AHAMIYATI**

Tashtemirov Anvar Aliqulovich

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, Ma'muriy huquq kafedrasida dotsenti

Sobirova Nafosat Gulmirzo qizi

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, Ma'muriy huquq kafedrasida o'qituvchisi.

Annotatsiya: *Maqolada internet-maydondagi haqorat bilan bog'liq jinoyatlarni o'z vaqtida aniqlash va ularning tarqalishini oldini olishda media makonni monitoring qilishning ahamiyati tahlil qilinadi. Internet-resurslar va ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqatiladigan haqoratli ma'lumotlar jinoyat va ma'muriy huquqbuzarliklarning ob'ektlari bo'lishi mumkinligi, ularning huquqiy kvalifikatsiyasi va tergov jarayonidagi qiyinchiliklari ko'rib chiqiladi. Maqolada qriminalistik monitoringning usullari, shu jumladan skrinshotlar va URL-markazlar orqali fiksatsiya qilish, kalit so'zlar bo'yicha avtomatlashtirilgan va qo'l bilan tahlil qilish usullari, shuningdek, ijtimoiy tarmoqlardagi destruktiv hamjamiyatlarni nazorat qilish amaliyoti muhokama qilinadi. Maqsad — internet-makonda haqorat va unga bog'liq huquqbuzarliklarni tez va samarali aniqlash, ularning oldini olishda qriminalistik monitoringni tizimli yo'lga qo'yish imkoniyatlarini namoyish qilish.*

Kalit so'zlar: *Haqorat, internet-makon, ijtimoiy tarmoqlar, qriminalistik monitoring, huquqbuzarlik, tergov, media-kontent, dalil yig'ish, internet-tergov.*

So'nggi vaqtlarda internet tarmog'idagi axborot hajmi doimiy ravishda oshib bormoqda. Ijtimoiy tarmoqlar va boshqa resurslar katta ma'lumotlar turiga mos ravishda tashkil etilgan axborot massivlarini o'z ichiga oladi. Mazkur masalaning dolzarbligi shundaki, bunday axborot manbalaridan ilk tergovdagi shaxslar uchun yo'naltiruvchi ma'lumot sifatida, hamda jinoyat ishi yoki ma'muriy huquqbuzarlik ishi bo'yicha aniqlash dalil sifatida foydalanish imkoniyati mavjud.

Internetdagi axborot tarqatilishini tartibga soluvchi asosiy normativ huquqiy hujjatlardan biri sifatida O'zbekiston Respublikasining 2003 yil 11 dekabrda qabul qilingan «Axborotlashtirish to'g'risida» gi qonunini qayd etish mumkin. Unda Internet tarmog'idagi domen nomlari, sayt sahifalari ko'rsatkichlari va tarmoq manzillarini birlashtirilgan ro'yxatga kiritish uchun asos bo'ladigan axborot turlari belgilangan.

Axborot oqimining tobora oshib borishi tarmoq muhitidagi huquqiy munosabatlarni qo'shimcha tartibga solish, internetda sodir etilgan jinoyatlarni tergov qilishning nazariy va amaliy yondashuvlarini ishlab chiqish zaruriyatini yuzaga keltiradi. Shu bois, taqiqlangan axborotni tarqatgan shaxsni, uning nashr qilingan vaqtini va boshqa holatlarni aniqlash uchun kriminalistik jihatdan muhim axborot olish faoliyatida haqiqatni aniqlashda katta ahamiyat kasb etadi.

Mazkur masalaning dolzarbligi shundaki, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 140-moddasiga muvofiq haqorat bilan bog'liq jinoyatlarni tergov qilish nazariyasi va amaliyoti uchun, sha'n va qadr-qimmat asosiy yoki qo'shimcha ob'ektlar sifatida bo'lgan jinoyatlarni bir xil yondashuv asosida tergov qilish imkoniyatlari ishlab chiqiladi.

Mavzu doirasida ko'plab tadqiqotchilar o'z fikrlarini bildirgan, jumladan "Media makon monitoringi" tushunchasi J.G. Ganieva ilmiy maqolasida bayon etilgan. Uning fikriga ko'ra, bu — ma'lum bir jarayonni uning kutilgan natijaga muvofiqligini aniqlash maqsadida doimiy kuzatishdir.

A.V. Kutuzov internet makonini monitoring qilish sohasidagi tadqiqotlarning ahamiyatini ta'kidlaydi va "operativ-qidiruv", "huquqni muhofaza qilish" kabi Internet monitoringi kategoriyalarini tushunishning turli nazariy-metodologik yondashuvlarini tahlil qiladi. Shuningdek, boshqa olimlar ishlanmalarini umumlashtirib, ushbu tushuncha uchun optimal ta'rif beradi. Unga ko'ra, bu — vakolatli sub'ektlar tomonidan Internet tarmog'idagi ob'ektlar va jarayonlarni maxsus usullarni qo'llagan holda kuzatib borishning tizimli faoliyatidir, bu huquqni muhofaza qiluvchi organlarga qo'yilgan maqsadlarni amalga oshirishga xizmat qiladi.

Mazkur ilmiy maqola ob'ektini aniqlash uchun professor S.T. Axmedova ishida uchraydigan "huquqbuzarlik tarkibini tashkil etuvchi nutqiy harakatlar" atamasidan foydalanish mumkin. Bizning fikrimizcha, ushbu atamani 140-modda bilan ko'rsatilgan jinoiy tarkiblar, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 41-moddasi uchun ham qo'llash maqsadga muvofiqdir.

Haqorat — bu shaxsning sha'ni va qadr-qimmatini kamsitishga qaratilgan jinoiy yoki ma'muriy huquqbuzarlikdir. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida shaxsning sha'ni va qadr qimmatini muhofaza etilishini ta'minlovchi quyidagi normalar mavjud: "Insonning sha'ni va qadr-qimmatini daxlsizdir. Hech narsa ularni kamsitish uchun asos bo'lishi mumkin emas. Hech kim qiynoqqa solinishi, zo'ravonlikka, boshqa shafqatsiz, g'ayriinsoniy yoki inson qadr-qimmatini kamsituvchi muomalaga yoxud jazoga duchor etilishi mumkin emas (26-m.), fuqarolar Konstitutsiya va qonunlarga rioya etishga, boshqa insonlarning huquqlari, erkinliklari, sha'ni va qadr-qimmatini hurmat qilishga majburdirlar (60-m.).

Haqorat tushunchasining jinoyat huquqida aniq ta'rifi mavjud emas, faqat O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 41-moddasida haqorat shunday ta'riflanadi: bu boshqa shaxsning sha'n va qadr-qimmatini kamsitish bo'lib, odob-axloq va axloqiy me'yorlarga zid ifodalar shaklida namoyon bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida shaxsning sha'ni va qadr qimmatini muhofaza etilishini ta'minlovchi quyidagi normalar mavjud: "Insonning sha'ni va qadr-qimmatini daxlsizdir. Hech narsa ularni kamsitish uchun asos bo'lishi mumkin emas. Hech kim qiynoqqa solinishi, zo'ravonlikka, boshqa shafqatsiz, g'ayriinsoniy yoki inson qadr-qimmatini kamsituvchi muomalaga yoxud jazoga duchor etilishi mumkin emas (26-m.), shaxs sha'nini kamsituvchi, jamoat axloqiga zid bo'lgan, jamiyat, davlat,

O'zbekiston Respublikasi davlat ramzlari, Konstitutsiya yoki davlat hokimiyati organlariga nisbatan ochiq hurmatsizlikni ifodalovchi ma'lumotlarni aniqlash maqsadida ham ijtimoiy tarmoqni monitoring qilishi lozim.

Ushbu qoidaga asosan, ijtimoiy tarmoqlar O'zbekiston Respublikasi huquqiy maydonidagi turli sub'ektlarga nisbatan haqoratlarni aniqlash uchun internet-makonni mustaqil monitoring qilishi zarur.

Jinoyat huquqiy himoya ob'ektlariga nisbatan, masalan, vakolatli shaxsga nisbatan haqorat, ommaviylik elementini o'z ichiga olishi lozim, ya'ni u aniqlanmagan shaxslar doirasida qabul qilinish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Ijtimoiy tarmoqlarning o'ziga xosligi shundaki, har bir foydalanuvchi yozuvni ko'rishni mumkin (agar akkaunt sozlamalari postlarni ko'rishni cheklashga imkon bersa, masalan, yopiq akkaunt o'rnatilganda, bizning fikrimizcha, ommaviylik elementi mavjud bo'lmaydi).

O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi shuningdek, ommaviylik tushunchasini aniqlab berdi. Haqoratli harakatlarning ommaviyligi masalasi sudlar tomonidan joy, usul, vaziyat va ishning boshqa sharoitlarini hisobga olgan holda hal qilinishi kerak. Ommaviylik shuningdek, haqoratli ma'lumotlarni ommaviy axborot vositalarida, Internetdagi saytlar, forumlar yoki bloglarda keng auditoriya uchun ochiq joylarda joylashtirish orqali ham namoyon bo'lishi mumkin.

Bunday materiallarni kriminalistik tahlil qilishda bir qator muammolar yuzaga keladi. Messenjerlarda amalga oshirilgan haqoratlarni tergov qilayotganda, bu harakatlarni o'z vaqtida qayd etish zarur, chunki xabarni foydalanuvchi tomonidan o'chirib yuborish yoki avtomatik tarzda, masalan, Telegram kanalida xabar saqlanish muddati belgilangan bo'lsa, xabar yo'qolishi mumkin.

Buni amalga oshirish uchun grafik muharrirlar, dasturlar va brauzer kengaytmalari yordamida kompyuter ekranining skrinshotini olish mumkin. Shuningdek, skrinshotni keyinchalik URL, materialning nashr vaqti va sanasi, shuningdek skrinshotni olish vaqti va sanasini ko'rsatgan holda identifikatsiya qilish zarur. Rasmni qayd etgandan so'ng, uni faylning xesh-summasi ko'rsatilgan holda flesh-diskka saqlash lozim, shunda skrinshotning asl mazmuni tasodifan yoki qasddan buzilishining oldi olinadi. Aks holda, tergov imkoniyatlari keskin cheklanishi mumkin.

Bunday ma'lumotlar avtomatik rejimda (qo'l bilan nazorat vositalari, tahlil, URLlarni yig'ish va qayd etish dasturiy komplekslari yordamida) yoki to'liq qo'l rejimida, axborotni tahlil qilish bo'yicha mutaxassislarining ko'nikma va malakalari yordamida tahlil qilinishi mumkin.

Tadqiqotchi A.L. Osipenko ta'kidlashicha, operativ-qidiruv monitoringi operativ qiziqish uyg'otadigan tarmoqli axborot resurslarida avtomatlashtirilgan qidiruv, operativ-qidiruv o'rganish va keng auditoriya uchun yopiq tarmoqli muloqot joylarini kuzatishni o'z ichiga oladi, ular huquqbuzarlik belgilarini o'z ichiga oladi.

Asosiy savol ushbu faoliyatning maqsadga muvofiqligi va olingan natijalarning oldingi tergov organlari uchun qiziq ma'lumotlar bilan muvofiqligidan iborat bo'ladi.

Bunday monitoring jinoyat ishi ochilishidan oldin, shuningdek, ayrim tergov harakatlari amalga oshirilayotganda ham amalga oshirilishi mumkin.

Internet-makoni monitoringi deganda O'zbekiston Respublikasi hududida mavjud bo'lgan resurslar tushuniladi (shu jumladan VPN texnologiyalari orqali kirish imkoniyati mavjud bo'lganlar ham), ular ma'lumotlar yaratadi, saqlaydi va O'zbekiston Respublikasi fuqarolariga mo'ljallangan bo'ladi.

Ijtimoiy tarmoqlar yoki resurslarga kirish, agar u O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi yoki Internet-kommunikatsiya texnologiyalari sohasida nazoratni amalga oshiruvchi boshqa organlarning qarorlariga binoan cheklangan bo'lsa, ularni orientatsion ma'lumot manbalari sifatida ko'rib chiqish zarur. O'zbekiston Respublikasi hududida faoliyat yurituvchi va doimiy vakolatxonaga ega bo'lgan ijtimoiy tarmoqlar va resurslar bo'yicha huquqni muhofaza qiluvchi organlar sezilarli darajada ko'proq imkoniyatlarga va ta'sir "qarashlariga" ega. Masalan, «VKontakte» ijtimoiy tarmog'i tergov organlarining so'rovi bo'yicha gumonlanuvchining akkaunt ma'lumotlarini, shu jumladan cheklangan kirish ma'lumotlarini taqdim etish amaliyotiga ega.

Shuningdek, ta'kidlash joizki, monitoringni amalga oshirishga ijtimoiy tarmoq ma'muriyati bilan huquqni muhofaza qiluvchi organlar o'rtasida hamkorlik o'rnatilishi to'sqinlik qilmaydi. Agar resurs Rossiya Federatsiyasi hududida mavjud bo'lsa, unda potentsial huquqni buzuvchi tarkibni to'plash va tahlil qilish imkoniyati mavjud bo'ladi. Bunday faoliyatda muhim shart — organlar yoki tashkilotlarning vakolatlari va funksiyalarini aniq ajratishdir.

Monitoringni o'zi va uning baholash faoliyatini, shu jumladan maxsus bilimga ega mutaxassislarni jalb qilishni ajratish zarur. Bu esa yuridik yoki filologik ta'limga ega shaxslarning maxsus bilimlaridan foydalanishni inkor etmaydi. Shu sohada malakaga ega mutaxassislarni jalb qilish Internet-resurslarini aniqlash, qayd etish va o'rganishni sifat jihatdan yaxshilashga, shuningdek, jinoyat ishida dalillanishi lozim bo'lgan holatlarni aniqlashga yordam beradi.

Monitoring faoliyati jinoyat ishini yuritish yoki ma'muriy huquqbuzarliklar ishida tergovchi yoki surishtiruvchi tomonidan amalga oshirilishi mumkin. Bunday hollarda kriminologik tahlilga taqdim etiladigan axborot hajmi tegishli turdagi ishlar bo'yicha shaxslar ma'lumotlari doirasida cheklangan bo'ladi. Masalan, sud majlisining belgilanishi haqida olingan ma'lumotdan so'ng, ayblanuvchilar tomonidan tayyorlanayotgan provokatsiya haqidagi operativ ma'lumot kelib tushadi, bu esa sud zalidagi namoyish va adolatni amalga oshiruvchi shaxslarni yoki tergov jarayonini obro'sizlantirishga qaratilgan axborot-psixologik operatsiyani o'z ichiga oladi va bu sud qaroriga to'sqinlik sifatida baholanadi.

Monitoring jinoyat ishini yoki ma'muriy huquqbuzarlik ishini tahlil qilish, topish, qayd etish, to'plash va tekshirishga ketadigan vaqtni kamaytirishga yordam beradi. Albatta, tergovchi yoki surishtiruvchi telefon yoki boshqa kompyuter-texnika vositalarini ko'zdan kechirayotganda ma'lumotlar massivi bilan ishlaydi va tegishli

moddalar bo'yicha predmetlar va hujjatlar ko'zdan kechirilganda tergov qilinayotgan voqea haqidagi ma'lumotni to'playdi va qayd etadi. Bu ma'lumot tergov versiyasini ishlab chiqish, keyingi tergov harakatlari taktikasini aniqlash, shuningdek gumonlanuvchilar va mumkin bo'lgan guvohlar doirasini belgilashda asos bo'lishi mumkin.

Tergovchining topshirig'i bilan predmetlar va hujjatlarni ko'zdan kechirish jarayonida mutaxassis jalb qilinishi mumkin. Mutaxassis maxsus bilim yordamida tergovchiga ishga aloqador predmetlar va hujjatlarni aniqlashda yordam beradi. Mutaxassis tergovchiga Internetga chiqish amalga oshirilgan texnika vositasining muhim xususiyatlarini ko'rsatishi, jinoyatni aniqlash uchun eng muhim URL manzillarni tanlashi va olingan materiallarni flash-diskga qayd etishda yordam berishi mumkin.

Bizning fikrimizcha, katta hajmdagi axborot va o'rganilayotgan materiallarni yolg'iz amalga oshirish mumkin emas (agar bu mashhur resurs yoki akkaunt bo'lsa). Maxsus hollarda tergovchi bir nechta malakali mutaxassislarni jalb qilishi mantiqan to'g'ri bo'ladi. Bunday hollarda tomonlar qo'shimcha mutaxassisni jalb qilishni so'rash huquqiga ega.

Ko'p sonli mutaxassislarni jalb qilish sud jarayonida moliyaviy xarajatlarni ortiqcha oshirishga olib kelishi mumkin, faoliyatni amalga oshirish muddati va monitoringni amalga oshirayotgan mutaxassislarning malakasini tekshirishni hisobga olmaganda. Muammo sifatida axborotni tahlil qilish sohasida mutaxassislarning yetishmasligi, shuningdek, mutaxassisni jalb qilish bilan bog'liq xarajatlarning to'lanishi qoladi.

Shu sababli, mutaxassislarni faqatgina turli sub'ektlarga nisbatan haqoratga oid jinoyatlarni tergov qilishda dalil yig'ishga yordam berish, shuningdek, ekspertga savollar qo'yishda jalb qilish ma'qul hisoblanadi. Monitoring faoliyati mavjud ishlar bilan bog'liq bo'lmagan hollarda hajm va ko'lami bo'yicha cheklanmagan hisoblanadi. Bunday monitoringning muvaffaqiyati uning tuzilmasi va samarali ishlash tizimiga, shuningdek, ilm-fan va texnologik taraqqiyotning so'nggi yutuqlaridan — neyron texnologiyalari, imkon qadar katta ma'lumotlar bazasida tasvirni aniqlash dasturlaridan foydalanishga bog'liq bo'ladi.

Bunday faoliyatni tashkil etishda o'rganiladigan manbalar doirasini aniqlash va potentsial huquqbuzarlik tarkibini qayd etish tizimini shakllantirish maqsadga muvofiqdir. Ushbu tizim elektron jadvallar, vizualizatsiya va ma'lumotlarni tahlil qilish dasturlarini, masalan, Microsoft Excel va uning analoglarini o'z ichiga olishi mumkin.

Manbalar doirasi aniqlangandan so'ng, ularni qiziqtirgan mavzu bo'yicha kalit so'zlar lug'ati yordamida monitoring qilish lozim. Masalan, agar maqsad huquqni muhofaza qiluvchi organ xodimlariga nisbatan haqorat bo'lsa, unda haqorat so'zlari va ifodalari bo'yicha lug'at tuzish va shu asosda materiallarni qidirish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Shuningdek, ayniqsa destruktiv jamiyatlar aniqlangan taqdirda, ular xodimlarga nisbatan hurmatsizlikni targ'ib qilsa yoki haqorat jinoyat yoki ma'muriy javobgarlikka sabab bo'lishi mumkin bo'lsa, bunday jamiyatlarni tartibga solish va muntazam ravishda buzilishlarni tekshirish zarur. Bunday tahlilda kalit so'zlar bo'yicha qidirish dasturlari qo'llanilishi mumkin, bunda monitoring mutaxassisi uchun URL-manzillari bilan tizimlashtirilgan axborot olish imkoniyati bo'ladi.

Maxsus ijtimoiy tarmoqlar uchun tahlil xizmatlarini, masalan, TGStat-ni ajratib ko'rsatish mumkin. Ushbu xizmat kalit so'zlar bo'yicha qidiruv so'rovi yaratishga, sanaga, tilga, kanal yoki chat manbasiga filtr qo'yishga, repostlarni yashirishga va qidiruv natijalarini Excel jadval formatida chiqarishga imkon beradi. Shuningdek, o'chirilgan postlarni ko'rish imkoniyati ham mavjud. Kamchiliklari — obuna narxining yuqoriligi va faqatgina ro'yxatdan o'tgan kanallar va chatlarning bazada mavjudligi.

Haqoratni o'z ichiga olgan jinoyatlarni tergov qilishda dalillarni yig'ish jinoyatshunoslik metod va vositalari asosida amalga oshirilishi lozim, shuningdek, ilmfan va texnologik taraqqiyotning so'nggi yutuqlarini hisobga olish zarur. Bu yerda jinoyatshunoslik monitoringi haqida so'z boradi, ya'ni maxsus bilimga ega sub'ekt tomonidan jinoyat voqeasi (haqorat vaqti va sharoiti), ayblanuvchining shaxsini tavsiflovchi holatlar va jinoyat ishi bo'yicha dalillanishi lozim bo'lgan boshqa holatlarni aniqlash maqsadida amalga oshiriladi.

Bunday materiallarni qayd etish jinoyatshunoslik va tezkor-tergov faoliyati nazariyasi bo'yicha ishlab chiqilgan qoidalarga muvofiq amalga oshirilishi lozim. Material aniqlanganda, mutaxassis ekran skrinshotlarini yaratish dasturlari yordamida qayd etadi, keyinchalik bunday materiallar ekspert yoki mutaxassis tomonidan tahlil qilinish uchun chop etilgan hujjatlar shaklida ishlatiladi. Video va fotosuratlar bilan ishlashda esa mazkur kontent flash-diskga yozib olinadi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, internet-maydonni monitoring qilish imkoniyatlari juda istiqbolli bo'lib, tizimli tahlil monitoringi sohasida, ya'ni avvalo jinoyatshunoslik monitoringi doirasida, qo'shimcha ilmiy tadqiqotlarni talab qiladi. Bunday nazariy ishlanmalar internet-maydonidagi xavflarga tezkor javob berish imkoniyatlarini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasi. 2025 yil 26 dekabr. <https://president.uz/uz/lists/view/8834>

2. Таштемиров, А. А. "Вояга етмаганлар ўртасида ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича ички ишлар органларининг ҳамкорлиги." O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali 2.25 (2023): 32-40.

3. Таштемиров, А. А. "Ҳуқуқбузарлик содир этилишининг сабаблари ва шароитларини аниқлаш ва бартараф этиш фаолиятини такомиллаштириш йўналишлари." *So 'ngi ilmiy tadqiqotlar nazariyasi* 6.12 (2023): 454-461.

4. Таштемиров, А., and X. Юлдошев. "Ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширишда оммавий ахборот воситалари ва блогерлар билан ҳамкорликнинг ўзига хос жиҳатлари." *Академические исследования в современной науке* 3.17 (2024): 55-61.

5. Таштемиров, А. А. "Ахборот технологиялари орқали содир этиладиган жиноятларни фош этишнинг ҳуқуқий ва ташкилий жиҳатлари." *World of Science* 6.6 (2023): 169-175.

6. Тоштемиров, А. "Киберфирибгарлик билан боғлиқ жиноятларнинг пайдо булиш ва ривожланиш тарихи." *Общество и инновация* 3 (2022): 11.

7. Таштемиров, А. А., and С. А. Калауов. "Йўл ҳаракати хавфсизлиги ривожланиш концепциясининг истиқболлари ва киберхавфсизлигини таъминлаш зарурати." *barqarorlik va etakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali* 2.8 (2022): 245-250.

8. Таштемиров, А. А. "Зўравонлик билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тушунчаси ва ўзига хослиги." *Innovative achievements in science* 2025 (2024): 82-90.

9. Таштемиров А. А., Комилов А. М. Ў. Одам савдоси жиноятига қарши курашишни такомиллаштиришга оид айрим мулоҳазалар // *Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*. – 2024. – Т. 1. – №. 7. – С. 135-138.

10. Tashtemirov, A., and A. Po'latov. "Ayollar jinoyatchiligining oldini olish chora-tadbirlari." *Инновационные исследования в науке* 3.1 (2024): 75-78.

11. Таштемиров, А. А. "Ижтимоий профилактика объекти сифатида алкоголизм таъсиридаги шахслар билан ишлаш фаолиятини такомиллаштириш." *So 'ngi ilmiy tadqiqotlar nazariyasi* 6.12 (2023): 552-558.